

مجتهدی، مهین. ۱۳۳۵

آموزش مهارت های زبانی (املا و انشا) - دوره ابتدایی / مهین مجتهدی

ویراستار: امیر حسن مغیث

همدان: مهین نو. ۱۳۸۶

۲۴۴ ص

شماره شابک: ۱ - ۰۰ - ۲۹۵۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا (فهرست نویسی قبل از انتشار)

۱. کتاب نامه، ۲۴۴ ص - مصور

۱. آموزش زبان فارسی ۲. کمک آموزشی ۳. راهنمای تدریس

۱۳۸۶

نام کتاب: آموزش مهارت های زبانی (املا و انشا) - دوره ابتدایی

تألیف: مهین مجتهدی

ویراستار: امیر حسن مغیث

تیراژ: ۲۰۰۰

ناشر: مهین نو - همدان

لیتوگرافی: مهین اسکنر

چاپ: مهین همدان

سال انتشار: ۱۳۸۶

نوبت چاپ: اوّل

قطع: وزیری

تعداد صفحه: ۲۴۴

قیمت: ۲۵۰۰ تومان

آموزش مهارت های زبانی (املا و انشا)

دوره ابتدایی

مهین مجتهدی

۱۳۸۶

تقدیم به روح
پدرم برای
همه ی مهربانی هایش

بسیاری افراد در نوشتن این کتاب مشوق من بوده اند؛

پیشاپیش همه ی آنان

کودکان ۷ الی ۱۱ ساله ای هستند که باید بدانیم

در آموزش و تجربیات زبان آموزی آنها

چه چیزهایی را کم نهاده ایم.

مجتهدی

فهرست مطالب	صفحه
مقدمه	

سخنی با همکاران محترم

پیش گفتار	۱
فصل اول: کلیات	۶
هدف های کلی برنامه آموزش زبان فارسی در دوره ابتدایی	۷
کلید واژه ها در مهارت های زبانی	۸
فرایند ظهور گفتار	۱۰
نقش ها و ریز نقش های زبان	۱۲
فصل دوم: مهارت گوش دادن	۱۸
مهارت گوش دادن	۱۹
فعالیت های کاربردی برای تقویت مهارت گوش دادن	۲۱
فصل سوم: مهارت سخن گفتن	۳۱
مهارت سخن گفتن	۳۲
فعالیت های کاربردی برای تقویت مهارت سخن گفتن	۳۴
فصل چهارم: مهارت خواندن	۶۲
مهارت خواندن	۶۳
فعالیت های کاربردی برای تقویت مهارت خواندن	۶۹
فصل پنجم: مهارت نوشتن	۱۰۰
آمادگی برای خط نویسی	۱۰۱

فهرست مطالب	صفحه
اشکالات زیبا نویسی حروف و کلمه ها	۱۱۳
مهارت نوشتن	۱۱۴
بخش اول: مهارت املانویسی	۱۱۶
فعالیت های کاربردی برای تقویت مهارت نوشتن املا	۱۲۲
سخن پایانی درباره ی املا	۱۸۹
بخش دوم : مهارت انشا نویسی	۱۹۲
الف: فعالیت های کاربردی برای کسب مهارت جمله سازی	۱۹۶
ب : فعالیت های کاربردی برای کسب مهارت انشا نویسی	۲۱۰
سخن پایانی درباره ی انشا	۲۲۵
آغاز قلم	۲۲۶
فهرست منابع و مآخذ	۲۲۸

گفتار انسانی غنی ترین و متنوع ترین شکل بیان است که تاکنون شناخته شده و در دنیا «بیش از چهار هزار زبان زنده وجود دارد.» (منبع ۱ صفحه ۸) و هر یک از این زبان ها دارای «ویژگی هایی» است که می تواند تمام عقیده ها، امیدها، بیم ها، منظورها و مشاهداتی را که سخن گویان آن زبان می خواهند به عنوان یک پیام به شنوندگان خود انتقال دهند در بر بگیرند؛ هر چند برخی از این زبان ها بین المللی هستند، اما هیچ زبانی بهتر یا بدتر از زبان دیگر نیست؛ زیرا هر زبان شناخته شده ای دارای شکل و بیان بسیار پیچیده همراه با تاریخچه و سرگذشتی خاص است که از لحاظ جغرافیایی نیز خاستگاهی دارد.

گرچه زبان فارسی رمز هویت ملی ما ایرانیان نیز یکی از چهار هزار زبان است که میلیون ها نوآموز، دانش آموز و دانشجو در ایران و بعضی کشورها بدان وسیله تکلم می کنند؛ اما بر اساس آخرین آماري که از کارشناسی آموزش ابتدایی سازمان آموزش و پرورش استان همدان و به صورت غیر رسمی منتشر شده است، میزان افت تحصیلی دانش آموزان در درس املا قابل توجه بوده است.

به نظر می رسد حتی آنان که نمره حد نصاب را کسب کرده اند و از این افت خارج هستند؛ نیز افرادی با سواد کافی نیستند؛ زیرا کسب نمراتی بین ۱۰ تا ۲۰ از متنی که حد اکثر بر اساس شیوه تصحیح و تهیه متن املاي فارسی پنجاه و پنج کلمه از کل کتاب است، هنوز نمی تواند

فرایند آموزش مهارت های چهارگانه زبان آموزی یعنی گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن را مطمئن نشان دهد.

از سوی دیگر بسیاری از این گروه به ظاهر موفق نیز اگر در فاصله کوتاهی، حتی پس از یک هفته مجدد همان متن املای قبلی را دوباره املا بنویسند، نمرات آن ها بی شک کمتر از نوبت قبل می شود.

در حالی که بی سوادان بزرگ سال ما، زیبایی های زبان و ادب فارسی را درک کرده اند و اشعار حافظ و مولانا را در سینه دارند و چاشنی کارهای روزانه ی آنان ضرب المثل ها، اشعار و گفتار بزرگان سخن فارسی است، آیا شایسته است که دانش آموزان «باسواد» ما نسبت به شیوه ی نوشتن زبان و ادب فارسی کم توجه باشند.

در این کتاب سعی شده است در هر فصل پس از توضیح مختصری در باره هر یک از مهارت های زبانی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن)، سرانجام در قالب بازی ها و روش های آموزشی، زمینه را برای تغییر در روش های تدریس معلمان ابتدایی در بلند مدت فراهم آورد تا در سایه این تغییرات میزان افت تحصیلی در درس املا کاهش یابد؛ زیرا اگر مهارت های زبان آموزی دانش آموزان، توسط معلمان، در چهار رکن آن افزایش یابد نوشتن املای صحیح کلمات کار بسیار آسانی است.

بی شک در انجام این رسالت افراد بسیاری یاری گر مؤلف بوده اند؛ سپاس گزار همه ی آنان هستم؛ آنان که وجودشان سبب شد راه دشوار تألیف بر من آسان شود از جمله:

- جناب آقای ابراهیم سحرخیز رئیس محترم سازمان آموزش و پرورش استان همدان.

- جناب آقای عباس بهرامی مشعوف معاون محترم آموزش و پرورش عمومی سازمان یاد شده.

- سرکار خانم فهیمه خاوری رئیس محترم گروه آموزش و پرورش پیش دبستانی و ابتدایی استان همدان.

- گروه محترم کارشناسی پیش دبستانی و ابتدایی استان یاد شده.

- جناب آقای امیرحسن مغیث مدرس محترم زبان و ادبیات فارسی مراکز آموزش عالی که با رهنمودهای ارزنده خود به ویراستاری علمی و ادبی متن حاضر پرداختند.

- سرکار خانم زهرا مجتهدی که پردازش و صفحه آرایی کامپیوتری را بر عهده داشتند.

- خانم ها پروین احمدی ، زهره خوانساری مدیران محترم دبستان های طالقانی و حکیم .

- و تمامی همکارانی که بر حسب مورد در متن کتاب به آنها اشاره کرده ام.

مهین مجتهدی

۱۳۸۶

سخنی با همکاران محترم

حمد و سپاس به درگاه ایزد منان که فرصتی پیش آورد تا به تألیف کتابی مکمل کتاب های راهنمای تدریس معلم بخوانیم - بنویسیم دوره ابتدایی پردازم.

در کتاب آموزش مهارت های زبانی، باید علاوه بر ارائه پیشنهادهایی برای فعالیت های کاربردی، در مهارت های چهارگانه (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن) به مباحث دیگری نیز اشاره شود، از جمله:

- ویژگی های کودکان دبستانی از ابعاد مختلف (جسمی، روانی، عاطفی، اجتماعی و ذهنی)

- ویژگی های زبان.

- نقش زبان (کنترل کنندگی، احساسات، آگاه کنندگی، تشریفاتی، تصوّر کنندگی و)

- ویژگی های نظام نوشتاری و خط فارسی.

- نام گذاری مصوت ها و صامت ها.

- مهارت های چهارگانه زبان آموزی.

- آموزش رونویسی.

- آموزش املا.

- آموزش کلمه سازی.

- رویکردهای حاکم در برنامه درسی همراه با مبانی روان شناختی و زبان

شناختی هر يك از آنها.

- اصول بيست و چهارگانه برنامه زبان آموزی دوره ی ابتدایی.

- و ...

این کتاب به روش های یاددهی - یادگیری در برنامه زبان آموزی اشاره نکرده است؛ چون می داند همکاران محترم با مراجعه به کتاب (راهنمای تدریس) در موضوع فارسی (بخوانیم - بنویسیم) خود به انواع روش های تدریس مؤثر عمل می کنند و انواع طرح های کارآیی گروه، تدریس اعضای گروه، قضاوت عملکرد و روشن سازی طرز تلقی را خوب می شناسند و با رویکردهای جدید آموزش می دهند.

در این کتاب گرچه به فعالیت های آموزشی دانش آموزان به شیوه های بازی، ایفای نقش و ... اشاره شده، اما هرگز به توضیح محاسن و محدودیت های هر يك از شیوه ها اشاره نکرده است. مگر در مواردی بسیار خاص بنا به دلایلی مهم؛ زیرا بر این باور است که چون این کتاب مکمل کتاب راهنمای معلم است؛ باید محتوای آن بیشتر حول محور «چگونگی آموزش و فعالیت ها» با روش های مذکور باشد؛ نه «چرايي استفاده از آنها».

این کتاب برای پایه ای خاص نوشته نشده است. شما همکار گرامی بر حسب کمبود هر يك از مهارت های زبانی در دانش آموزان خود، از فعالیت ها، بازی ها و سرگرمی های آن استفاده نمایید و به آموزش جبرانی بپردازید.

لطفاً بر حسب مشکل و سن دانش آموز دست به گزینش و استفاده از محتوا بزنید؛ زیرا اگر بازی یا فعالیت با سن آن ها مطابق نباشد؛ فقط به نا امیدی آن ها می انجامد. فراموش نکنید منظور ما از سن دانش آموز، سن تقویمی آن ها نیست؛ بلکه سن عقلی و میزان پیشرفت های تحصیلی قبلی آن ها ملاک است.

می دانید که اگر فعالیت ها و بازی ها بی اندازه آسان یا دشوار باشند؛ دانش آموزان را علاقه مند نخواهید دید، زیرا به محض از دست دادن علاقه ی آنان ارزش آموزشی بازی مورد نظر شما نیز کاهش خواهد یافت. شما می توانید با تغییر در محتوای بازی ها، آن ها را در کلاس خود به صورت معتبر تر و لذت بخش تر در آورید.

فعالیت های این کتاب همسو با فعالیت هایی است که به نحوه ی دیگر، در کتاب های فارسی بخوانیم و بنویسیم آورده شده است. امید می رود با همکاری شما رسالت آموزش زبان فارسی به نهایت خود برسد؛ تا جایی که دانش آموزان فارغ التحصیل دوره ابتدایی ما بتوانند با کوله باری از اهداف محقق در یادگیری زبان فارسی، گام در دوره راهنمایی بگذارند و در نگارش املای کلمات کمترین مشکل را داشته باشند.

مهن مجتهدی

۱۳۸۶

پیش گفتار

در فرهنگ عمید واژه املاء به کسر همزه به «معنی پر کردن، مطالبی را تقریر کردن که دیگری بنویسد و مطلبی که معلّم بگوید و شاگرد بنویسد و نیز به معنی طریقه نوشتن آمده است.» (منبع ۲ ص ۱۵۶) در همان منبع (ص ۵۲۱) در برابر واژه ی دیکته dictée نوشته شده است: مطلبی که کسی بگوید و دیگری بنویسد.

بانگاهی عمیق تر در معنی این واژه ها در می یابیم که به طور عمده مهارت های اصلی حوزه ی درست نویسی املا، همان مهارت های زبانی است که عبارتند از: گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن. از بین این چهار مهارت، گوش دادن و سخن گفتن در مرحله ی نخست و خواندن و نوشتن در مرحله ی بعدی قرار می گیرند؛ زیرا دانش آموز هر متنی را که می شنود، می نویسد.

از بُعدی دیگر مهارت های زبان را می توان به مهارت شفاهی (گوش دادن، سخن گفتن و خواندن) و مهارت نوشتاری (نوشتن) تقسیم بندی کرد تا موضوع نوشتن کلمه ها و جمله ها در قالب املا برای دانش آموزان به مرحله عادی برسد.

پس اگر چادری بر افراشته از علم و آگاهی و دانایی را برای فراگیران زبان و ادب فارسی تصوّر کنیم، بی شک عمودها و ستون های این چادر چهار مهارت گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن است؛ از سوی دیگر اگر معلمان دوره ی ابتدایی نتوانند این مهارت ها را به درستی

آموزش مهارت های زبانی ...

آموزش دهند کمتر می توان تبلور این مهارت ها را در رفتار فراگیران مشاهده کرد.

هدف عمده از املا نویسی کلمه ها سه نکته ضروری است:

الف: صحیح نوشتن کلمه ها و ترکیب ها از نظر نوشتاری.

ب: سرعت انتقال متناسب، در نوشتن کلمه ها و ترکیب ها.

پ: زیبا نویسی کلمه ها و ترکیب ها از نظر شیکل نوشتاری.

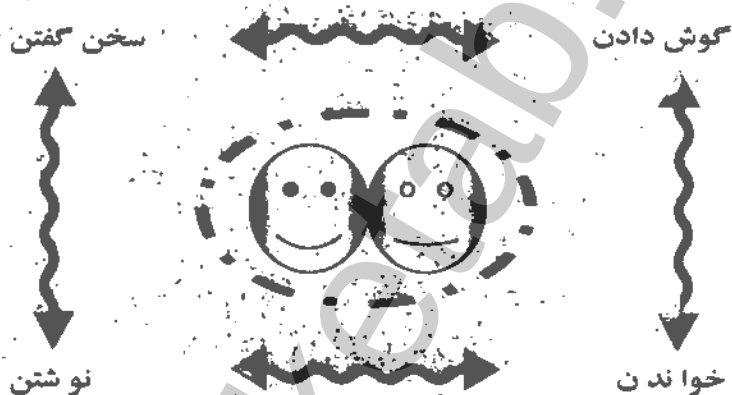
برای رسیدن به اهداف مذکور لازم است معلمان محترم علاوه بر آنچه که در پنج جلد کتاب معلم (راهنمای تدریس) فارسی (بخوانیم - بنویسیم) آمده است، تجربه های جدیدی را برای دانش آموزان فراهم آورند؛ تجربه هایی که فراهم کنند ی بازی، نشاط و رقابت سالم در بین آنان شود و متناسب با ویژگی های کودکان بین ۶ الی ۱۱ باشد و سرانجام تجربه هایی که چون به عمل در آیند کمتر فراموش می شوند.

صاحب نظران معتقدند « تجربه » معرفت حاصل از عمل است و چیزی است حس کردنی که به صورت پدیده ای ثابت در فکر و ذهن فرد باقی می ماند. لذا با این ذهنیت سعی شده است؛ در این کتاب پس از یادآوری هدف های کلی برنامه ی آموزش زبان فارسی در دوره ابتدایی، به معرفی کلید واژه های اصلی مؤثر در مهارت درست نویسی املا پردازیم و سرانجام به تجربه هایی جداگانه در چهار حوزه یاد شده اشاره نمائیم.

این جدا سازی صرفاً به منظور سهولت در ارائه مطالب می باشد. اما باور حاکم بر نوشته ها آن است که روابط متقابلی بین مهارت های زبانی

آموزش مهارت های زبانی ...

وجود دارد که در نمودار زیر پیکان ها روابط را نشان می دهد. ضمن آن که دو چهره در مرکز دایره ی رابطه، نیز مثالی است از فرایند ارتباط بین فرستنده و گیرنده، نویسنده و خواننده، گوینده و شنونده که کودکان دبستانی می توانند در سایه یک آموزش صحیح این نقش ها را در آینده ایفا نمایند و از زبان فارسی به درستی استفاده کنند.



البته باید توجه داشته باشیم که ارتباط و زبان یکی نیستند. بیشتر حیوانات قادرند با یکدیگر ارتباط برقرار کنند؛ اما ارتباط زبانی با پیچیدگی های خاص خود مخصوص انسان است؛ هر چند بیشتر حیوانات نیز از صداهایی استفاده می کنند؛ اما پیام های آن ها پیچیده یا گسترده نیست. به طور مثال زنبورها محل غذا را به هم کندوهای خود خبر می دهند؛ اما طی سالیان متمادی اصوات جدید معناداری اختراع نکرده اند؛ صدای وزوز زنبورهای ژاپنی با صدای وزوز زنبورهای ایرانی

یکی است هر چند زبان مردم ژاپنی از چند هزار علامت و سیلاب تشکیل شده است.

هر زبانی که تعداد سخن گویانش از چند نفر فرا تر رود، دارای لهجه های اجتماعی و منطقه ای می شود؛ اما زبان حیوانات هرگز چنین نشده است و از همه مهمتر هر انسانی می تواند چندین زبان را یاد بگیرد؛ اما هر حیوانی فقط زبان مخصوص به خود را دارد.

فراموش نکنید که ما در این جا به مقایسه تفاوت های حیوان و انسان پرداخته ایم؛ بلکه آنچه گذشت تأکیدی بود بر اختصاصی بودن زبان در نزد انسان و مشترک بودن برقراری ارتباط در بین انسان ها و حیوان ها؛ حتی طوطی های سخن گو نیز هرگز قادر نیستند زبان را به طور زایا بکار ببرند و کلماتی را که بیان می کنند تقلیدی و بدون درک معنای آنان است.

از سوی دیگر در آموزش مدرسه ای بکارگیری و کارآیی زبان رسمی معنا دار می شود؛ زیرا اهمیت زبان رسمی در آموزش محدود به دروس ادبیات آن زبان نیست و دامنگیر درس های دیگر هم هست و بر چگونگی فهم آنها اثر می گذارد و به جرأت می توان گفت، دانش آموزی که نمی تواند به زبان فارسی به درستی بخواند و بنویسد؛ از درک معنای سایر دروس نیز عاجز است. مثلاً دانش آموزی که نمی تواند « بخواند » و « بنویسد » ، « پنج گل و سه گل می شود چند گل ؟ » چگونه به عبارت ساده ریاضی $5 + 3 = 8$ می رسد؟ و یا دانش آموزی

آموزش مهارت های زبانی ...

که نمی تواند بخواند یا بنویسد و درک کند « شمال ایران»، چگونه در درس جغرافیا می تواند همسایگان شمالی ایران را نام ببرد؟

نکته دیگر آن است که دشوارترین کار در تدریس و اولین رمز موفقیت در کار تعلیم و تربیت، علاقه مند کردن کودکان به یادگیری است و بازی های آموزشی و آزاد، کوتاه ترین راه علاقه مند کردن آنان به یادگیری است؛ زیرا بازی با هر نوع محتوایی که داشته باشد پدیده ای است بر گرفته از زندگی کودک، پس کودک را با بازی می شناسیم.

بازی کلام کودک است و وسیله ای برای بیان آمال و آرزوهای پنهان او، بازی واکنشی است برای جبران مشکلات و ناکامی ها، راهی است برای دوست داشتن و مهر ورزیدن و کسب مهارت اجتماعی، بازی بچه ها سبب دفع انرژی مازاد و یا کسب کمبود انرژی می شود که، هر دو یک نتیجه دارد و آن تعادل کودک است. و سرانجام باید بپذیریم بهترین وجه تمایز انسان خردسال از بزرگ سال میزان علاقه وی به بازی است. بدین لحاظ سعی شده که فعالیت های آموزشی پیشنهادی را با بازی همراه کنیم تا با زبان و خصوصیات کودکان این دوره آموزشی همراه شویم.
